

SURİYE-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNİN GEÇMİŞİ VE KRİZ ÖNCESİ SURİYE- TÜRKİYE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

HISTORY OF SYRIA-TURKEY RELATIONS AND ECONOMIC RELATIONS BETWEEN SYRIA AND TURKEY BEFORE THE CRISIS

Doç.Dr. Zübeyir TURAN

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü,
Niğde / TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Kemal ÖZTÜRK

Amasya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Amasya / TÜRKİYE,
ORCID: 0000-0001-8918-0500

ÖZET

Çalışmada Suriye krizi öncesi Türkiye ve Suriye arasında ticaret, enerji, turizm, ulaştırma, müteahhitlik alanlarında hızla gelişen ekonomik ilişkiler farklı açılardan incelenmiştir. Suriye ile Türkiye arasında karşılıklı ilişkiler terör ile ilgili mutabakata varıldıktan sonra gün geçtikçe gelişmiştir. Suriye ile karşılıklı ticaret çok fazla alanda artmıştır. Karşılıklı ziyaretler gerçekleşmiş ve karşılıklı antlaşmalar imzalanmıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmeye çalışması karşılıklı ilişkileri daha fazla arttırmıştır. Türkiye, Suriye açısından Avrupa'ya açılan kapı, Suriye de Türkiye açısından Ortadoğu'ya açılan kapıdır. Ayrıca karşılıklı sınır ticareti, ulaşım iki ülke açısından da önemlidir.

Anahtar kelimeler: Suriye krizi, Türkiye, Ekonomik ilişkiler

ABSTRACT

In this study, rapidly developing economic relations in the fields of trade, energy, tourism, transportation, contraction between Turkey and Syria before the Syrian crisis were examined from different perspectives. Relations between Syria and Turkey have evolved day by day after the agreement on terrorism has been reached. Trade between Syria and Turkey has increased in many fields. Mutual visits took place and reciprocal agreements have been signed. Turkey's attempt to join the European Union has increased mutual relations. Turkey is the gate way to Europe for Syria. Syria is also the gate way to the Middle East for Turkey. In addition, the mutual border trade, transportation is important for the two countries.

Keywords: Syria crisis, Turkey, economic relations.

1. GİRİŞ

Suriye'de anlaşmazlığın başlamasından önce halkın demokrasi, özgürlük, insan hakkı, iyi yönetim ve hukuk üstünlükleri gibi evrensel değerlerine sahip olmasının özlemi karşısındaki önemli adımları atma ve reformları zamanla gerçekleştirip geçiş sürecini sağlıklı olarak tamamlama amacı ile Suriye'deki yönetime her düzeyde birçok kez içten telkinde bulunulmuştur. Fakat bu çabalara rağmen Esad yönetimi, halkın yasal talebini silah zoru ile bastırmaya çalışıp Suriye'yi günler geçtik sıra daha çok bunalıma sokmuştur.

Suriye krizi öncesi Türkiye-Suriye ilişkileri ticaret, turizm, emlak alanlarında hızla gelişmiştir. Bu bağlamda Türkiye ve Suriye arasındaki Suriye krizi öncesi iyice hızlanan ekonomik ilişkiler farklı açılardan incelenmiştir.

2. SURIYE KRİZİ

2011 yılının Mart ayı itibariyle Suriye’de başlamış olan gösterilere Şam yönetimi çok şiddetli tepki göstermiş ve büyüyen olaylar, büyük bir savaş haline gelmiştir. Suriye’de yaşayan halk, Mısır, Libya ve Tunus’ta dile getirilen taleplere benzeyen talepleri dile getirmiş fakat Suriye krizi, diğer ülkelere göre daha fazla sürmüştür. Suriye Sorunun bu zamana kadar çözülememesinin nedenleri; bölgesel ve küresel güçler tarafından Suriye’ye uygulanan politikalar, Suriye’de muhalefetin yapı olarak dağımıklığı ve Suriye’de iç dinamikler olarak ifade edilebilir.

Arap baharı döneminde Esad, bir gazeteye yaptığı açıklamada; Arap liderinin halkın isteğine kulak vermesi ve bazı reformlarda bulunmasının gerektiğini vurgulamış fakat, Suriye’de olayların başlaması ile halk hareketlerine olan tutumu tamamen değiştirmiştir. Esad güçlerinin Dera kentinde başlayan isyana silah ile karşılık vermesiyle ülkede gerilim gittikçe artmış ve Dera kentinden sonra Suriye’de Halep, Şam, Humus gibi diğer kentlerde de protestolar yapılmaya başlanmıştır.

Diğer halk hareketlerinde dile getirilmiş olan taleplerin yanında, Suriye’deki gösterilerde özellikle şu konular dikkat çekmektedir (Sandıklı ve Semin, 2012: 6):

- 1963’ten beri Suriye’de uygulanan olağanüstü hali kaldırmak,
- Bireysel hakları tanımlama ve ülkenin gelir dağılımlarında adaleti sağlama,
- Siyasi parti yasasında değişiklik yapmak ve iktidarda olan Baas Partisi’nin gücünü sınırlandırmak.

Esad’a olan baskılar ve ülkedeki gerilimin gittikçe büyümesinin sonucunda, yukarıda belirtilen talepler hususunda bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda, Suriye’de uygulanan olağanüstü hal kaldırılmış, hükümet istifa ederek yeni bir hükümet kurulmuş ve birçok Kürt vatandaşlık hakkı kazanmıştır. Esad tarafından düzenlemeler yapıldığı halde, olayların gittikçe büyümesi halk taleplerindeki bazı değişikliklere neden olmuştur. Bunlardan en çok dikkat çeken, reform isteklerinden çok muhalefetin Esad’ın gitmesinin gerektiğini vurgulamalarıdır. İlerleyen dönemlerde Esad, Suriyeli Kürtlerin muhalefete dahil olmalarını engellemek için PKK ve PYD ile işbirliği yapmış ve Kürtlerin askere alınmalarını sağlamış ve Suriye’de Kürtlerin yoğun olduğu bölgelerin kontrolünü PYD güçlerine vermiştir.

2.1. Türkiye-Suriye Dış Ticareti

Türkiye, Ortadoğu’nun bir parçası olarak Arap Devletleriyle tarihi bağları mevcuttur. Bu tarihsel bağlar ve uluslararası politikanın yapısı Osmanlı kimliğinden kaynaklanmaktadır (Kurt, 2003:2).Türkiye bakımından, Ortadoğu ülkeleriyle gerçekleşen ekonomik işbirliği bu bakımdan çok önemli olmuştur. Bu işbirlikleri hem sanayileşmede hem de dış ticaretin gelişimi ile ilgili atılmış önemli adımlardır (Gümüş, 2006:92).

Suriye ve Türkiye arasındaki ilişkiler, tarihten gelen psikolojik, güvensizlik durumuyla göze batıyor. Osmanlı egemenliğinde uzun süre kalan Suriye, batılı devletlerinin etkisiyle Osmanlıdan ayrılmıştır. Suriye, Bağımsız Devlet olduktan sonrada Türkiye ile Hatay sorunu, Su sorunu, PKK sorunu gibi büyük sorunlar yaşamıştır. PKK sorunu nedeniyle iki devlet savaşın eşiğine kadar gelmişlerdir. Bu sorunların nedeniyle ilişkiler uzun süre kriz ortamında kalmış, ilişkilerinin gelişmesi engellenmiştir. 1990’lı yıllara kadar karşı kamplarda yer alan iki ülke arasında soğuk savaş yaşanmıştır. 1990 yılından sonra Soğuk Savaşın bitmesi, Suriye’nin dış politikasını değiştirmesini mecbur kılmıştır. Suriye Cumhurbaşkanı Hafız Esad’ın vefatı sonrasında, Türkiye’nin cenazeye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile resmi olarak katılmasıyla ilişkilerde farklı boyuta taşınmıştır.

Türkiye ve Suriye arasında yaşayan siyasi ilişkilerin seviyesi, iki ülke arasındaki coğrafi komşuluklar ve iki halkın arasında oluşan yakınlık ekonomik alandaki ilişkiler bakımından oldukça uygun bir ortam yaratmaktadır. Türkiye ve Suriye ekonomik ilişkileri, 20 Ekim 1998 Adana Protokolü imzalamasından sonra canlılık kazanmıştır. 1984 ve 1998 yılları arası Gaziantep, Adana Sanayi ve Ticaret Odaları

tarafından Suriye'ye yapılan özel sektör heyeti ziyaretlerinden başka, Suriye ile karşılıklı ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ile ilgili herhangi bir durum gerçekleştirilememiştir. Körfez Savaşı, 1997'deki Suriye'de yaşanan ekonomik durgunlukta, dış ticarete en büyük olumsuz etki olarak gösterilebilir (Gümüş, 2006:84). Bu olumsuz koşullara rağmen, Suriye ile ticari ilişkilerimizin belirgin bir gelişme sürecine girdiği, 1985 yılında 72 milyon dolar olarak kaydedilen karşılıklı ticaret hacminin, 2003'te 821 milyon dolara ulaştığı gözlemlenmektedir.

2002 yılından sonra Türkiye-Suriye arasındaki ticari denge Türkiye lehine gelişmeye başlamıştır. Türkiye ile Suriye arasındaki ekonomi ilişkilerin ivme kazanmasında 1 Ocak 2007'de yürürlüğe giren Serbest Ticaret Antlaşması etkili olmuştur. Bu antlaşma bağlamında, Türkiye'den Suriye'ye ihraç edilmiş sanayi mallarına uygulanmış olan gümrük vergisinin 12 yıllık bir zaman içerisinde sıfırlanması, bazı mallara getirilmiş olan ithal yasağı ve miktar kısıtlamalarıyla gümrük dışındaki harç gibi tarife dışı engeller tamamen kaldırılmıştır (Karluk ve Yüce Dural, 2010:53). Bu bağlamda, Türk sanayi mallarının Suriye'ye girişlerinde, ilk başta % 1, % 1,5 ve % 3,5 gümrük vergisine bağlı ürünler antlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra sıfırlanmıştır. % 5 ve % 7 oranında, gümrük vergisine bağlı olan ürünler, antlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonraki 3 yıl içerisinde, % 10, % 11,75 ve % 14,5 oranında, gümrük vergisine bağlı olan ürünler antlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonraki 6 yıl içerisinde, % 20 ve % 23,5 oranında, gümrük vergisine bağlı olan ürünler antlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonraki 9 yıl içerisinde, % 29, % 35 ve % 47 gümrük vergisine bağlı olan ürünler 12 yıl içerisinde aşamalı olarak sıfırlanacaktır (DEİK Suriye Raporu, 2010:15). Antlaşma ile birlikte, Türkiye'nin Suriye'ye ihracatı 2007'de % 31, 2008'de de % 39,7, 2009'da % 28 oranda artmış ve 1 milyar 424 milyon dolar olmuştur. Türkiye'nin ithalatı ise 2007'de % 100'ün üstünde, 2008'de de % 69,6 oranda artmıştır. Türkiye'nin Suriye ile ticaretindeki verdiği dış ticaret fazlası 2008'de % 13 oranda artış göstermiştir. 2009 yılında % 48 oranda azalmış ve 327 milyon dolar olmuştur. 2009 yılından sonra iki ülkenin arasında ticaret hacmi 1 milyar 752 milyon dolar olmuştur. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 2002 yılında 773 milyon dolardan 2009 yılı itibari ile ticaret hacmi 1,8 milyar dolarayükselmiştir. 2010'da 2,2 milyar doları geçmiştir(Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2010:23). Türkiye'nin AB üyeliğine aday bir ülke olması, oluşan Gümrük Birliği ve Suriye'nin diğer Arap ülkeleri ile gittikçe artan oranda ticaret yapmalarına karşı bu Arap ülkelerinden temin edilemeyecek malların Türkiye'den ithal edilebileceği ihtimali göz önüne alındığı zaman, Suriye bakımından Türkiye daha çok vazgeçilmez bir hale gelmiştir (Karluk ve Yüce Dural, 2010:53). Suriye'nin başka Arap ülkeleri ile yaptıkları Serbest Ticaret Antlaşmaları ile Suriye'deki Türk firmaları tarafından üretilen bütün malları Arap ülkelerine gümrüksüz ihraç edilebilmektedir. Böylece Türk girişimciler Suriye üstünden diğer Ortadoğu ve Arap ülkelerine ulaşabilmektedir. Dolayısıyla ticaret hacmi genişlemesi ve iki ülkenin arasında ekonomik, teknik, bilimsel işbirliği artırılması, karşılıklı ticaret ve işbirliği gelişmesi ile ilgili konular hakkında önemli adımlar atılmıştır (Akal, 2008:286-288). Bunun yanında Adana Mutabakatından sonra olan dönemde kontrollü açılım politikası gereği üzerine, Suriye ile ekonomik ve ticari ilişkileri geliştirmeye önem verilmiştir (Ağca, 2004:318). 2002-2008 yılları arasında ithalatta yaşanan azalışın aksine ihracatta artışlar gerçekleşmiştir. STA'nın yürürlüğe girmesi itibariyle de ciddi boyutta ihracat artışları yaşanmıştır. Türkiye, Suriye ile STA'dan sonra Suriye'nin en çok ithalat yaptıkları ülkeler sıralamasına girerken, Suriye ile Türkiye arasında vize uygulamasının kaldırılmasıyla iki ülke arasındaki ticari ilişkiler yüzde yüz artmıştır. İki ülke arasındaki vize uygulamasının kalkmasının ötesine pasaportsuz, sadece nüfus cüzdanı ile geçişle ilgili yapılan çalışmaların sonucunda ilişkilerin daha ileri bir boyuta taşınması planlanmış ve yürürlüğe konulmuştur (Nakıpoğlu ve Yıldırım, 2010:13-18).Türkiye, Suriye için Avrupa'ya açılan bir kapı, Suriye ise Türkiye için Ortadoğu'ya açılan bir kapı haline gelmiştir.

2.2. Türkiye-Suriye Arasındaki Sınır Ticareti

İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ülkelerin sınır bölgelerinde karşılıklı olarak yapılan ticarete Sınır ticareti olarak tanımlanır. Devletler sınır ticaretin kontrol altına almak için Sınır Ticaret Merkezleri kurarak, kayıt dışı sınır ticaretinin yapılmasını engellemeye ve sınır bölgelerinde halkın gelir düzeyini arttırmak, düşük maliyet ile halkın ihtiyacını karşılamaya çalışırlar. Sınır ticareti mevzuatına uygun olarak, sınırın sıfır hattında kurulması düşünülen Sınır Ticaret Merkezleri (STM) ile bölge ekonomisinin yeniden canlanması amaçlanmıştır (Yıldırım, 2004:77-89).

800 km sınır uzunluğuyla Suriye, Türkiye'nin en uzun kara sınırı olan komşusudur ve Orta Doğu Bölgesi'ne açılan kapısıdır. Suriye ve Türkiye'nin arasındaki ticarete bazı avantajlar ortaya çıkmakta

ve bu durum özellikle sınır ticaretinin gerçekleştirilmesine yol açmaktadır. Türkiye’de Sınır Ticaret Merkezleri Kurulmasıyla, işsizliğin yüksek boyutlarda olduğu, hayat standartlarının düşük olduğu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde ekonominin ve ticaretin gelişmesinin hızlandırılması amaçlanmıştır (<http://www.deik.org.tr/ikili/20051013121053Suriye-ikili-Ekim05.pdf>, Erişim Tarihi: 15.07.2018). Suriye ile sınır ticaretinde İhracat ürünleri olarak Alüminyum Profil, Bakır şerit, Büro malzemeleri, Cam mutfak eşyası, Makine ve aksamaları, İnşaat Demiri, Oto yedek parçası, Plastik Süs Eşyası gibi ürünler öne çıkarken, ithalat maddeleri genellikle tarımsal ürünlerden oluşur. Bunlar; çay, hasır, kebere, pirinç, yün-koyun ve bunlar gibi maddelerden oluşur.

2003 yılında çıkarılan, sınır ticaretinin tekrardan düzenlenmesinin öngörüldüğü kararnameyle Türkiye, komşu ülkelerle Sınır Ticaret hacminin artırılması ve ticaretin önündeki engellerin kaldırılması, yasadışı işlemlere izin verilmemesini kararlaştırmıştır. Kararnamede, gümrüklerde kolaylık sağlanması, sınır illerinde esnaf ve tüccara komşu ülkelerle doğrudan ticaret yetkisinin verilmesi kararlaştırılmıştır.

Kararnameyle sınır ticareti kapsamında sanayi ürünleri ve tarım ürünlerinin ithalatındaki gümrük vergilerini kaldırmak, ithalattaki formaliteleri azaltmak öngörülmüştür; vergi kolaylığı sağlanarak illerin ihtiyacı kapsamında ithalatın yapılması hedeflenmiştir. Kararname ile Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay, Ağrı, Kilis, Hakkari, Mardin, Artvin, Ardahan, Iğdır, Kars, Şırnak ve Van illerindeki Serbest Ticaret Merkezi’nin kurulmasını öngörürken, daha sonradan yapılan değişiklik ile bu illere komşu olan Erzurum, Siirt, Batman, Muş, Bitlis, Diyarbakır ve Adıyaman’ın Sınır Ticaret Merkezlerinden yapılacak ticaretten belirli koşullar kapsamında yararlanılması sağlanılmıştır (Yıldırım, 2004:87-88). Suriye ve Türkiye arasındaki Sınır Ticaret Merkezlerinin kurulması ile ilgili bir Protokol hazırlanarak imzalanmıştır. Sınır Ticaret Merkezleri olarak Türkiye’de Ak koyunlu ve Kilis Suriye’de Ain El Souddeh ve Bab El Salameh noktasında kurulmuştur. Suriye-Türkiye İşbirliği görüşmeleri yapılarak insanların ve malların ülkeye giriş çıkışlarını kolaylaştırma ve iki ülke arasındaki ticaret hacmini arttırmaya yönelik gümrük alanında işbirliğine gidilmiştir. 13 Ekim 2009 tarihinde Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve Suriye Dışişleri Bakanı Velid Muallim’in imzaladığı Anlaşma çerçevesinde, Türkiye ve Suriye arasında vize yükümlülüğü karşılıklı olarak kaldırılmıştır. Vize uygulamasıyla diplomasi, hususi, umuma mahsus pasaport sahipleri her altı ayda bir ilk girişleri itibariyle 90 gün vizesiz girişlerine izin verilmiştir (İpek Yolu Kalkınma Ajansı, 2011). Vize uygulamasının kaldırılması iki ülke arasındaki geçişler de dört kat artış göstermiş, günlük geçişlerin 60 bine ulaştığı kaydedilmiştir. 2010 verilerine göre Ocak - Ekim arası Suriye’den Türkiye’ye 750.000 insan geçiş yapmıştır. Özellikle bayramlarda ve özel günlerde daha da artış göstermiş, iki ülke vatandaşlarının sınır kapılarından rahatlıkla geçişleri sağlanmıştır (Boss Dergisi, 2010:45-53).

3. TÜRKİYE-SURİYE SEKTÖRLER İTİBARIYLA EKONOMİK İLİŞKİLER

3.1. Enerji İlişkileri

Türkiye, enerji ithalatçısı olan bir ülke olması nedeniyle son yıllarda gelişen ekonominin enerji ihtiyacını karşılamak için enerji çeşitlenmesine gitmiştir. Suriye, yakınlığı itibariyle en kolay enerji sağlanacak ülke konumundadır. Suriye 300 km boru hattı ile Türkiye’nin güneyindeki sanayi bölgelerinin enerji ihtiyacının karşılanabilmesi açısından önemi büyüktür. Türkiye ve Suriye arasında yıllık bazda petrol alımı antlaşması, 1995 yılında Tüpraş ve Suriye petrol şirketi (SYTROL) arasında imzalanmıştır.

Suriye-Türkiye enerji işbirliğinin temelini, Suriye’deki petrol ve doğal gaz noktalarında keşif, üretim ve işletme faaliyetlerinin, çok taraflı planda ise Ortadoğu enerji kaynaklarının, Arap Doğalgaz Boru Hattı Projesi çerçevesinde Avrupa’ya taşınması oluşturmaktadır. Arap Doğalgaz Boru Hattı Projesi ile Mısır doğalgazını, Mısır’ın El Ariş Limanı’ndan Ürdün, Lübnan, Suriye ve Türkiye yolu ile Avrupa’ya taşımak planlanmıştır. Suriye Doğalgaz Şirketi, Rus Stroy Trans Gaz şirketiyle doğalgaz boru hattı Halep-Türkiye sınırı arasında olan bölümün yapımı ile ilgili anahtar teslimi bir sözleşme imzalanmıştır. Projeye Mısır’ın haricinde Suriye’den de yılda 1,5 milyar metreküp doğalgaz alınabilmektedir. Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)-Suriye Petrol Şirketi arasında olan mevcut işbirliğini petrol arama hakkında derinleştirmeyi planlamıştır. Suriye, İran doğalgazını Türkiye üzerinden karşılamak yoluna giderek anlaşmalar yapmış, Halep-Türkiye arasındaki 62 kilometrelik boru hattının bitmesiyle bu plan faaliyete geçecektir (DEİK Suriye Raporu, 2010:16).

Suriye'nin 2008'de ihraç edilen ürünlerin arasındaki petrol yağı ve bitümenli minerallerden üretilen yağ, ihracat içinde % 9,4 payla ham petrolden sonraki ikinci sıradadır. Bununla beraber Suriye önemli miktarda ithalat yapmıştır. Petrol yağları ithalatı önceki yıllara göre artış göstermiştir. Suriye'de petrol yağlarında uygulanan gümrük oranları %0 ile %22 arasındadır. Türkiye ve Suriye arasındaki Serbest Ticaret Alanı Tesis Eden Ortaklık Antlaşması'na göre 2018 yılı sonrası bütün ürünler için gümrük oranlarının % 0'a inmesi öngörülmüştür (DEİK Suriye Raporu, 2010:17).

Türkiye ve Suriye ile beraber Mısır, Irak, Ürdün, Lübnan ve Libya'nın da içinde bulunduğu Elektrik Entegrasyonu Projesi vardır. Elektrik sektöründe iki ülkenin arasında uzun yıllar devam eden işbirliği vardır (DEİK, 2008:3). Suriye ekonomisinin büyümesi ile elektrik ihtiyacı artarak devam etmektedir. Suriye bu ihtiyacını Türkiye'den karşılamak yoluna gitmiş ve Türkiye'den 1,5 milyar kilovat saat elektrik satın almıştır. Türkiye'nin, Suriye'ye 4 Ocak 2008'den itibaren elektrik vermesini düzenleyen anlaşma yenilenmiştir. Türkiye ve Suriye birlikte sınırda dostluk barajı kurarak enerji ihtiyacını karşılama istemişlerdir. Bu barajın Ası Nehri üzerinde inşa edilmesi planlanmıştır. Ası Nehri Dostluk Barajına ilişkin mutabakat zaptı imzalanmıştır. Türkiye ve Suriye Dostluk Barajının yılda 16 milyon kilovat/saat enerji üretmesi, sınır ile deniz arasındaki yer alan yerleşim birimlerini ve tarım alanlarını taşkından koruyacak şekilde inşa edilmesi planlanmıştır. Dostluk Barajının Ası Nehri'nin Türkiye tarafında kalan kısmında inşa edilmesi planlanmıştır (www.cevreorman.gov.tr, Erişim Tarihi: 15.07.2018).

3.2. Turizm

Türkiye'ye gelen Suriyeli vatandaşların büyük bölümü ticari amaçlar ile gelmektedirler. Türkiye'de kaliteli ve ucuz mal temin etme imkanına sahipler ve aynı zamanda kendi ülkelerindeki gibi rahat hareket etme imkanına sahip olmaktadır. Türkiye ile Suriye arasında Turizm işbirliği anlaşması 17 Mayıs 1982 tarihinde imzalanmıştır.2007'de Türkiye Turizm ve Kültür Bakanı'nın Suriye Turizm Bakanı tarafından davetli olarak TURSAB koordinasyonluğunda Türk Seyahat Acenteleri ile beraber Lazkiye'ye düzenlediği ziyaret esnasında Türk ve Suriyeli acenteler bir araya gelerek işbirliği potansiyelini görüşme fırsatı bulmuşlardır. Görüşmeden sonra önceki yıllara göre Türkiye'ye gelen Suriyeli turist sayısında artış gerçekleşmiştir. Türkiye-Suriye Bölgesel İşbirliği Toplantısı 12-14 Ocak 2011 yılında Şam'da turizm alanında ikili işbirliği ile ilgili olarak gerçekleştirilmiştir. Toplantıya Türkiye'nin Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay katılmıştır. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile Suriye Dışişleri Bakanı VelidMuallim'in 13 Ekim 2009'da imzaladıkları Antlaşma kapsamında vize zorunluluğu karşılıklı olarak kaldırılmıştır. Bu antlaşma ile turizmde büyük artışlar sağlanmıştır. Suriye-Türkiye arasında vize uygulamasının kaldırılmasıyla 2010 yılının başında Türkiye'yi ziyaret eden Suriyeli sayısı ikiye katlanmıştır (Nakıpoğlu, 2011:71).

3.3. Ulaştırma

Türkiye ve Suriye arasında karayolu taşımacılığı, 23.03.1982 tarihli Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Antlaşması ve bu antlaşmaya bağlı protokolkapsamında yapılmaktadır. Ortadoğu ve Yakın doğuya yapılan demiryolu taşımacılığı, Türkiye, İran, Suriye, Lübnan ve Ürdün'ün üyeleri oldukları Ortadoğu Demiryolları Konferansı Ortak Antlaşması kapsamında yürütülmektedir.1997 yılının sonuna doğru Irak ve Suriye arasında olan Al-Waleed sınır kapısı yük ve yolcu taşımacılığına açılmasından sonra TCDD Nusaybin-Kamışlı hattında taşımacılığa başlamıştır. Türkiye sınırlarının içerisinde olan İslahiye-Meydanekbez demiryolu hattıyla Suriye'ye ve bu ülke üstünden Ürdün'e taşıma yapılmaktadır (<http://www.deik.org.tr/ikili/20051013121053Suriye-ikili-Ekim05.pdf>, Erişim Tarihi: 15.07.2018). 13 Ekim 2009'da Suriye ve Türkiye'den 10 bakanın katılımı ile yapılan Halep ve Gaziantep Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi toplantısının sonucundan sonra tren bağlantılarında düzeltmeler yapılmıştır. Suriye'den Nusaybin ve İslahiye'ye olan tren yollarından üçüncü tren yolunun bağlantısı kurularak Gaziantep-Halep arasında yapılmıştır. Ortaklaşa vagon ve lokomotif üretilecektir. Hava kargo taşımacılığında işbirliğine gidilecektir(Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2010:87).

Türkiye'nin Suriye ile ticari ve ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesinde sorunsuz, hızlı, düşük maliyetli ulaşım büyük önem taşımaktadır. Körfez Savaşı'ndan sonra ulaşım, Irak hattının kullanılmaması nedeni ile Türkiye'nin Ortadoğu ve Körfez ülkelerine ulaşımı Suriye üzerinden yapılırken; Suriye ise Batı ülkelerine ulaşımı Türkiye'den sağlamaktadır. Dolayısıyla Suriye ve Türkiye birbirleri için transit ülke pozisyonundadır (Ağca, 2004:318).

3.4. Suriye’de Türk Yatırımları

Suriye’de Türk firmaları tarafından planlanan yatırımlar; inşaat, mühendislik malzemeleri, demiryolu yapımı, lokomotif, zeytinyağı ve margarin üretimi, perakende, enerji nakil hattı, çimento, gıda, cam, elektrikli ev aletleri, ambalaj, traktör, kamyon, LPG tankları, makine ve turizm olarak sıralanabilir. Suriye’de yapılan taahhüt işi, Türkiye’nin müteahhitlik sektöründe dünyada olabildiğince mütevazı olarak kalmıştır. Türkiye’nin müteahhitlik sektöründeki potansiyeli düşünüldüğü zaman, yapılan ve yapılacak olan projelerle beraber daha fazla iş olanakları mümkün görülmektedir. Suriye’de tekstil alanında yatırım yapan Türk firması Akteks Halep’te akrilik iplik üretimi yapmıştır. Suriye’de Al-Thawra, Deir Al Zour, TalSalhap şeker fabrikaları çağdaşlaşma çalışmasını da Türkiye’deki bir şeker fabrikası yapmıştır (Konya Ticaret Odası, 2008:24). Dedeman Holding Halep’teki bir eğlence merkezinde bulunarak Aquapark’ı işletmiştir. Al-Bab-Tadef sulama projesini yürüten Superlit Firması, CTP ve PE boru üretimini yapmak için boru fabrikası kurmuştur. Marsa Firması, Suriye’de margarin alanında fason üretim yaptırmaktadır. Bunlara ek olarak firmaların yatırım yaptıkları diğer alanlar zeytin atıklarından kömür üretimi, damlatma ile sulama sistemleri, demir ve metal profil üretimi, bitkisel yağlar, açık denizlerde av filosu, plastik profiller, plastik granül renklendirici, bitkisel yağ rafine ve ambalajı, karton kutu üretimidir. (<http://www.deik.org.tr/ikili/20051013121053Suriye-ikili-Ekim05.pdf>, Erişim Tarihi: 15.07.2018).

2004 yılında Türk ve Suriyeli üyeler olan bir izleme komitesi kurulmuştur. Söz konusu izleme komitesi görevleri; Suriye’de yatırım projeleri olan Türk firmaları tarafından zorluk çekilen noktada başvuruyu kabul etmesi ve komitenin sorunu izlemesi ve gereken durumda toplanmasıdır.

4. SONUÇ

Uzun zamandır devam eden Suriye krizinin nedenleri, Esad’ın halkın reform taleplerini karşılamaması ve protestoları şiddet yolu ile bastırması olarak gösterilmektedir. Muhalefetin de silahlı mücadele etmeye başvurmasındaki asıl neden ise yine Esad’ın şiddete başvurduğu yöntemler göstermektedir. Suriye’deki muhalefetin de zaman içinde ayrıştıkları, içlerinde terör örgütünün de olduğu yeni yapılanmaların oluştuğu görülmektedir. Diğer taraftan, bölgesel ve küresel güçlerin Suriye hakkında çeşitli tavırlar sergilemeleri; bazı ülkelerin muhalefeti ve muhalefet içerisinde çeşitli güçlere destek olmasıyla birlikte diğer güçlerin rejiminin yanında olması, Suriye krizini çözmeyi zorlaştıran sebepler olarak sıralanabilir.

2008 küresel ekonomik kriz nedeniyle dünyadaki birçok ülkenin ihracatında azalma olmuştur. Türkiye’nin ihracatı krizden etkilendiği halde, sınır illerinde ihracat artışı sebebiyle ihracat azalışı fazla gözlenmemiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde sınırağı illerden alınan vergi miktarı, toplam vergi gelirlerindeki artışı sağlamıştır. Dünyanın kriz yaşadığı bu dönemde komşu ve çevre ülkeler, en sağlam limanlardan birisi olmuştur. Dolayısı ile komşu ülkeler stratejisi bu bağlamda doğru strateji olarak kabul edilmektedir.

Türkiye, enerji ithalatçısı olan bir ülke olması nedeniyle son yıllarda gelişen ekonominin enerji ihtiyacını karşılamak için enerji çeşitlenmesine gitmiştir. Suriye, yakınlığı itibarıyla en kolay enerji sağlanacak ülke konumunda ve 300 km boru hattı ile Türkiye’nin güneyindeki sanayi bölgelerinin enerji ihtiyacının karşılanabilmesi açısından önemi büyüktür.

Türkiye’ye gelen Suriyeli vatandaşların büyük bölümü ticari amaçlar ile gelmektedirler. Türkiye’de kaliteli ve ucuz mal temin etme imkanına sahipler ve aynı zamanda kendi ülkelerindeki gibi rahat hareket etme imkanına sahip olmaktadır.

Türkiye’nin Suriye ile ticari ve ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesinde sorunsuz, hızlı, düşük maliyetli ulaşım büyük önem taşımaktadır. Körfez Savaşı’ndan sonra ulaşım, Irak hattının kullanılmaması nedeni ile, Türkiye’nin Ortadoğu ve Körfez ülkelerine ulaşımı Suriye üzerinden yapılırken; Suriye ise Batı ülkelerine ulaşımı Türkiye’den sağlamaktadır. Dolayısıyla Suriye ve Türkiye birbirleri için transit ülke pozisyonundadır.

KAYNAKÇA

AĞCA, K. (2004), Suriye’nin ekonomik durumu, Ortadoğu Siyasetinde Suriye, (haz.) Yılmaz Türel-Mehmet Şahin, *Platin*, Ekim, Ankara.

AKAL, M. (2008), Ortadoğu Sınır Ülkeleriyle Dış Ticaret Yoğunlaşması ve Yapısal Değişim, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2).

Boss Dergisi (2010), Sınırsız Ticaretin Rotası, Suriye, Ocak.

DEİK [Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu] Suriye Raporu (2010), http://www.deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/96/Suriye%20Ulke%20Bulteni%20Subat%202010_TR.pdf, Erişim Tarihi: 15.07.2018.

GÜMÜŞ, E. (2006), 1980 Sonrası Türkiye - Suriye Ekonomik İlişkilerinin Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırma Enstitüsü*, İstanbul.

İpek Yolu Kalkınma Ajansı (2011), Ortadoğu Durum Raporu, Adıyaman, Ocak.

Karacadağ Kalkınma Ajansı (2010), Suriye Ülke Raporu, Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi Nisan.

KARLUK, S. R. Ve YÜCE D. B. (2010), Sınır Ticaretinin Türkiye ve Komşu Ülkelere Etkileri, 7 Aralık Üniversitesi 1. Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, 4-6 Kasım, Kilis.

Konya Ticaret Odası (2008), Suriye Ülke Raporu, Nisan.

NAKIPOĞLU, F. (2011), Türkiye – Suriye ekonomisinde Gaziantep'in Yeri, *Yüksek Lisans Tezi*, Gaziantep, Ocak.

NAKIPOĞLU, F. ve YILDIRIM, M. (2010), Türkiye-Suriye İlişkilerinde Dış Ticaretin Yeri. I. *Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi*, 7 Aralık Üniversitesi, 4-6 Kasım 2010, Kilis.

SANDIKLI, A. ve SEMİN, A. (2012), *Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye*, BİLGESAM, İstanbul.

YILDIRIM, M. (2004), Sınır Ticareti ve Sınır Ticareti Merkezleri: Gaziantep Örneği, *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi*, IV.

<http://www.deik.org.tr/ikili/20051013121053Suriye-ikili-Ekim05.pdf>, Erişim Tarihi: 15.07.2018

www.cevreorman.gov.tr, Erişim Tarihi: 18.07.2018